

АКТУАЛІЗОВАНА ЛЕКСИКА Й НОВОТВОРИ В СУЧАСНИХ ДИСКУРСАХ УКРАЇНСЬКОЮ МОВОЮ

Проблематика дослідження соціуму і буття завжди передбачає й темпоральний вектор. Феномен час постає в різних ракурсах у міждисциплінарних дослідженнях. На різних локаціях сучасного комунікаційного простору звичні й цілком зрозумілі концепти біологічний час, фізичний час, історичний час, віртуальний час. У контекстах різних дискурсів прикметою часу є й маніфестація руху. У фокус актуальних наукових візій часової парадигми, зокрема в біології і фізиці, філософії й психології, соціології і політології, історії та юриспруденції, лінгвістиці й риторичі, потрапляють такі ознаки темпоральності, як сталість і плинність, новації і традиції, мить, тимчасовість, скінченність і вічність, тривалість, змінність і рух, швидкість, повторюваність і циклічність, оперативність і гальмування, початок і кінець і т. п. Тож цілісне уявлення про категорію час неможливе без комплексного підходу в площинах різноманітних типологій часу якщо не в усіх, то хоча б у різних дискурсах: науковому і художньо-літературному, історичному й політичному, мас-медійному і технічному, юридичному й управлінському, політичному і військовому, освітньому, мистецькому, віртуальному, фольклорному, лінгвістичному тощо. Процеси еволюціонування соціуму загалом та в окремих його сегментах і локаціях відбуваються не тільки в різний проміжок історичного часу, але ж і з різною швидкістю, тривалістю, результатами, в різних масштабах, з різних причин, за різних умов, із різними особливостями та нюансами. Нові поняття й реалії, нові факти обов'язково викликають і відповідні зміни в українській мові (УМ), утім головне та щонайшвидше в її лексичній subsystemі, активізуючи її розвиток та водночас імпульсуючи взаємопов'язані процеси, спрямовані як на вмотивовану часом актуалізацію певної лексики, так і на продукування різноманітних за моделями новотворів. Цей перманентний процес у мові обов'язково потребує

вчасної й належної за якістю лексикографічної фіксації електронними та паперовими виданнями для уможливлення подальшої інвентаризації, комплексного дослідження нових лексем у різних дискурсах УМ та кодифікації неологізмів. Впливаючи на результати та інтенсивність розвитку неології як прикладної науки, ці процеси, пов'язані із суспільними, політичними, економічними змінами, залежать від їх важливості для носіїв мови, бо ж новотвори й актуалізована лексика – це завжди вербальні «свідки» певного історичного часу, *key words* у літописі епохи, її етапів, окремих періодів та локацій, мовні маркери нового й оновленого, темпоральні маніфестанти.

У фокусі нашої уваги в оприлюднених у 2022-2023 рр. доповідях на міжнародних і всеукраїнських наукових конференціях (Київ, Дніпро, Запоріжжя) – проблема новотворів у сучасній УМ [2; 4]. У цій розвідці обґрунтуємо актуальність у комунікаційному просторі часу воєнного стану процесів взаємовпливу неологізмів з різних дискурсів УМ. Поповнюючись лексичними новотворами (ЛН) й актуалізованою лексикою ледь не щодня, УМ збагачує ресурси і своїх функційних стилів, і дискурсів. Тож ЛН привертають увагу і лексикологів, і термінологів, і дериватологів, і дискурсологів. Зафіксовані в різних електронних джерелах і найбільш комунікаційно динамічні в медійному дискурсі, ЛН підтверджують активність та продуктивність словотвірних моделей, за якими творяться лексеми гібридної мовної природи [3], зокрема дієслівні деривати від іменників іншомовного походження на позначення дій, якими ЗСУ нищать ворога на своїй рідній території (*байрактарити, енлоїти, джавелініти, стінгерити*), а також на позначення активної допомоги громадянського суспільства (*волонтерити, наволонтерити*). В українськомовному сегменті Twitter набув популярності неологізм *ЗСУїсти* (ті, хто вірять у перемогу ЗСУ беззаперечно, сильно й неспростовно), у мас-медійному і військовому дискурсах переосмислені, в т. ч. з іронічною конотацією – *бандеромобіль, вундервафлі, шуипанцери* (бронемашини, які ще під час АТО створювали волонтерські конструкторські бюро). Також серед актуалізованої наукової галузевої лексики в більшості дискурсів зафіксовано у прямому (*безпілотник, дрон, засоби*

радіоелектронної боротьби (засоби РЕБ), окупаційні війська) та в переносному значенні (*пінг-понгова дипломатія, гауляйтер*). Новотвори представлені в різних тематичних групах: зброя, збройні конфлікти, технології, «портрет» ворога, герої, географічні об'єкти, пов'язані з війною. Збагатилася лексика військово-політичного дискурсу. Як найважливіший національний ідентифікатор УМ у часи боротьби з агресором постає могутньою вербальною зброєю. Влучне порівняння УМ з новою бойовою зброєю – *«байрактаром»* потрапило з військового дискурсу в мас-медійний, лінгвістичний та освітній дискурси. Стосовно УМ лексичне запозичення *байрактар* використала Л. Масенко, вербалізувавши нову функцію УМ у соціумі – бути важливим елементом спротиву російським агресорам, фортецею духу. В цей надважкий час боротьби науковиця розглядає як «сміслову ППО» гумор, яким народ захищається від російської пропаганди. Фольклорна традиція при описі окупантів додає смислів минулого, зокрема із відомих казок про москалів та побутових анекдотів. Українці активно продукують нові фразеологізми, скоромовки, колядки. Через засоби інтернету й усно ширяться актуалізовані номени та фольклорні новотвори в приказках, анонімних чи авторських віршах, народних піснях. В офіційному документообігові – і вираз «руський военний корабль», що позначає презирство до злодія та сміливість протистояти злу.

Чимало в групі ЛН національно маркованих неологізмів, утворених різними видами найпотужнішого в сучасній УМ морфологічного способу. Вони також потрапляють із медійного дискурсу в різні контексти інших дискурсів (*арестовлення, заукраїнити, макронити, мамкувати*). Не поступається в активності й спосіб синтаксичний, за допомогою якого створено в тому числі як принципово нові, так і реактуалізовані сучасними подіями словосполучення з прямим і з переносним значенням, що інтенсивно поповнюють потенційне джерело наукового стилю мовлення, – термінологічний фонд мови (*тракторні війська, чисте небо, закрите небо, брудна бомба*). На окрему увагу заслуговують іменникові новотвори як на кшталт *войноміка*, так і на зразок *затридні*. Науковці, журналісти, популяризатори УМ активно стежать за ЛН та фіксують їх в електронних словниках, що дає змогу

систематизувати неолексеми. Багато прикладів новоформ «характеризуються високою експресивністю, що відтворює настрої та емоції носіїв мови» [1, с.40]. Утім деякі з ЛН, виконуючи номінативну функцію, спроможні набути поняттєвого змісту термінів на позначення відповідних понять, а відтак мають перспективу офіційно ввійти в писемну та усну наукову й ділову комунікацію, у підручникову й довідкову літературу. Збагачуючи й увиразнюючи словниковий склад УМ якнайбільше та якнайшвидше передусім у медійному дискурсі, ЛН та актуалізована часом лексика оперативно виконують функцію вербальних маркерів історичного періоду. Водночас вони утворюють потенційний ресурс для розвитку термінофондів техніки й науки.

Отже, УМ захищає і себе як національну мову, і українську культуру, оскільки є її найперший елемент, і саму Україну як її державна мова, водночас гучно заявляючи про активність та оригінальність процесу мовотворчості українського народу, про потужність дериваційних ресурсів національної мови, про глузливе ставлення до окупантів. Практично щодня колективно створюваний засобами різних дискурсів літопис війни поповнюється новою лексикою, яка, миттєво потрапляючи у медійний дискурс, поширюється в контекстах інших дискурсів.

Література

1. Дадайова В. Оновлення українського лексикону внаслідок війни. *Лексико-граматичні інновації в сучасних слов'янських мовах: XI Міжнар. наук. конф. (м. Дніпро, ДНУ імені Олесья Гончара, 20-21 квітня 2023 р.): матеріали*. Дніпро: Ліра, 2023. С. 37–40.
2. Онуфрієнко Г. С. Лексичні новотвори в мовній комунікації засобами різних функційних стилів сучасної української мови. *Лексико-граматичні інновації в сучасних слов'янських мовах: XI Міжнар. наук. конф. (м. Дніпро, ДНУ імені Олесья Гончара, 20-21 квітня 2023 р.): матеріали*. Дніпро: Ліра, 2023. С. 117–119.
3. Онуфрієнко Г. С. Міжмовні гібриди в інноваційному вимірі. *Вісник ДНУ. Серія: Мовознавство*. Вип. 11. Т. 2. Дніпропетровськ: ДНУ, 2005. С. 87–93.
4. Онуфрієнко Г. С. Неонімації як когнітивно-поняттєвий ресурс сучасного юридичного тексту. *Українська мова в юриспруденції: стан, проблеми, перспективи: зб. матеріалів XVI Всеукр. наук.-практ. конф.* Київ: НАВС, 2021. С. 19–22.